

**ΤΟ ΥΠΕΡΧΡΟΝΟΝ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΦΥΣΕΩΣ
ΕΙΣ ΤΟΝ Α' ΚΑΤ' ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΛΟΓΟΝ
ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ***

ΥΠΟ
ΝΙΚΟΛΑΟΥ Κ. ΔΡΑΤΣΕΛΛΑ
Μ.Α. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Σεβασμῶτατε, Αἰδεσιμῶτατοι,
Ἐλλογιμῶτατοι Κύριοι Καθηγηταί,
Κυρίαί καὶ Κύριοι Σύεδροι,

Ἡ παρούσα ἀνακοίνωσις σκοπεῖ εἰς τὸ νὰ καταδείξῃ τὸ ἄχρονον τῆς Θείας Φύσεως, ὡς καὶ τὴν ἔλλειψιν χρονικότητος εἰς τὰς ἐνδοτριαδικὰς σχέσεις τοῦ Θεοῦ, ἀποκλειομένου, ὡς θὰ ἐξαχθῇ ἐν συνεχείᾳ, τοῦ δυνατοῦ ὑπάρξεως χρόνου εἰς τὴν Ἄκτιστον Θεότητα. Ἡ σχετικὴ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου περὶ τῆς Θείας Φύσεως γενικῶς καὶ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς εἰδικώτερον τυγχάνει ἄκρως ἐνδιαφέρουσα, διότι ὁδηγεῖ εἰς τὴν περὶ αἰδιότητος τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ ἀλήθειαν τῆς πίστεως καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐδραιώνεται τὸ ὁμοούσιον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ θεμελιώδη δογματικὴν διδασκαλίαν διατυπωθεῖσαν ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Θὰ ἐξετασθῇ ἐντὸς τοῦ ὀλιγολέπτου διαθεσίμου χρόνου τὸ ὑπέρχρονον τῆς Θείας Φύσεως καὶ ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸ αἰδιον τῶν Ὑποστάσεων τῆς Τριαδικῆς Θεότητος, ὡς προκύπτουν ταῦτα ἀπὸ τὴν μελέτην ἀποκλειστικῶς τοῦ Α' κατ' Εὐνομίου λόγου τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης. Τονίζομεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὴν διαφορὰν μεταξὺ ὑπερχρόνου - αἰδίου. Τὸ ὑπέρχρονον τῆς Θείας Φύσεως ἀφορᾷ εἰς δογματικὴν διδασκαλίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς Δημιουργὸς ὢν τοῦ

* Ἡ παρούσα ἀνακοίνωσις ἐξεφωνήθη κατὰ τὴν 28ην Σεπτεμβρίου 1994 εἰς τὸ ἸΓ' Συνέδριον Πατερικῆς Θεολογίας, τὸ ὁποῖον ἔλαβε χώραν ἐν Ἀθήναις ἀπὸ 27-29 Σεπτεμβρίου 1994 εἰς τὸ Κεντρικὸν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ὀργανωθὲν ὑπὸ τοῦ τομέως Πατρολογίας τοῦ τμήματος Θεολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν μὲ συνδιοργανωτὴν τὸ Πανελλήνιον Ἱερὸν Ἰδρυμα Εὐαγγελιστρίας Τήνου.

χρόνου εὐρίσκεται ὑπεράνω καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ, ἐνῶ τὸ αἰδῖον ἀναφέρεται εἰς τὸ ἄναρχον καὶ ἀτελεύτητον μιᾶς ἐκάστης Ὑποστάσεως.

Ἀρχίζομεν τὴν παροῦσαν ἀνακοίνωσιν διὰ τῆς ἀναφορᾶς εἰς τὴν ὄντολογίαν τοῦ ἁγίου τὴν ἐκτιθεμένην εἰς τὸν Α' κατ' Εὐνομίου λόγον. Ὁ ἐπίσκοπος Νύσσης τονίζει ὅτι ἡ Θεία Φύσις γνωρίζεται μόνον ἐν τῇ ἀκαταληψία αὐτῆς καὶ διὰ τοῦτο εὐρίσκεται πέραν πάσης ἀρχῆς: «ἀνωτέρα μὲν πάσης ἀρχῆς, σημεῖα δὲ τῆς ἰδίας φύσεως οὐ παρεχομένη, ἀλλ' ἐν μόνῳ τῷ μὴ δύνασθαι καταληφθῆναι γινωσκομένη»¹. Οὕτως ὁ ἅγιος ἐκφράζει Ἀποφατικὴν Θεολογίαν καὶ γίνεται πρόδρομος τοῦ ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ. Ὁ ἅγιος πατὴρ ὀνομάζει τὴν Θείαν Φύσιν ὡς Ἄκτιστον, εἰς τὴν Ὅποιαν τὸ μὲν εἶναι τὸ αἴτιον, τὸ δὲ ἔχει τὴν ὑπόστασιν ἐξ αἰτίας ἀδιαστάτως: «ἡ μὲν θεία φύσις ἄκτιστος εἶναι πεπίστευται, ἐν ἧ τὸ μὲν αἴτιον, τὸ δὲ ἐξ αἰτίου τὴν ὑπόστασιν ἀδιαστάτως ἔχειν ὁ τῆς εὐσεβείας διδάσκει λόγος»². Ἡ Προαιώνιος Θεία Φύσις ἔχει διαφύγει τὴν κατὰ τὸ «προσβύτερον» καὶ «νεώτερον» διαφορὰν, ἐπὶ πλέον δὲ πᾶσαν χρονικὴν ἀκολουθίαν ἐξ οὐδεμιᾶς ἀρχῆς προσιδιαζούσης εἰς τὴν κτιστὴν φύσιν ὀρωμένη οὐδὲ καταλήγουσα εἰς πέρας τι. Ἡ θεωρία τῆς Θείας Φύσεως οὐδὲν σημεῖον θὰ δώσῃ γνωριστικὸν ἀρχῆς τινος: «τῷ γὰρ διαβάντι τοὺς αἰῶνας καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς γεγονότα καθάπερ τι πέλαγος ἀχανὲς ἢ τῆς θείας φύσεως θεωρία τοῖς λογισμοῖς προφανεῖσα οὐδὲν δώσει σημεῖον ἐφ' ἑαυτῆς γνωριστικὸν ἀρχῆς τινος τῷ εἰς τὰ ἐπέκεινα διατείνοντι τὴν καταληπτικὴν φαντασίαν»³. Ἡ Θεία Φύσις, ἐπειδὴ εἶναι ξένη πρὸς ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ στοιχεῖα τῆς κτίσεως, καταλείπει κάτω αὐτῆς τὰ χρονικὰ τμήματα, τὸ «προσβύτερον» (ἀρχαιότερον) καὶ τὸ «νεώτερον», ὡς καὶ τὰς τοπικὰς ιδέας (ἐννοίας), διότι οὐδὲ «ἀνώτερον» τι εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῆ περὶ Αὐτῆς κατὰ κυριολεξίαν⁴. Διότι ὅ,τι νοεῖται προκειμένου περὶ τῆς Ἄκτιστου Φύσεως εὐρίσκεται ἄνω καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν καὶ ἐπέχει τὸν λόγον τοῦ «κυριωτάτου». Συναφῆς πρὸς τὰς ἀνωτέρω θέσεις τοῦ Γρηγορίου εἶναι ἡ ἄποψις ὅτι ὁ Θεὸς ἔκτισε τοὺς αἰῶνας (ἐν χρονικῇ ἐννοίᾳ καὶ οὐχὶ ὡς ἐξελάμβανον τούτους οἱ γνωστικοὶ) καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς τόπον ὡς δεκτικὸν τῶν ὄντων. Τοιοῦτοτρόπως συνδέει τὸν χῶρον καὶ τὸν χρόνον πρὸς τὴν

1. Gregorii Nysseni Opera, Contra Eunomium Libri, Edidit Wernerus Jaeger, Leiden, E. J. Brill, 1960 Vol. I, σελ. 137, 3-6, Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων (ΒΕΠΕΣ), τ. 67, σελ. 92, 34-36.

2. Ἐ.ά., σελ. 133,29 – σελ. 134,2, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 91, 1-3.

3. Ἐ.ά., σελ. 134, 17-22, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 91, 16-20.

4. Πρβλ. Ἐ.ά., σελ. 137, 13-17, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 93, 1-5.

δημιουργικήν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ. Ὡς συνέπεια τούτου προβάλλει τὸ ὅτι ἡ κτίσις καὶ τὰ ὄντα ἔχουν τὸ εἶναι ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ. Ἀντιθέτως ἡ Ἄπροσδεῆς, Ἄκτιστος καὶ Ἄϊδιος Φύσις, ἡ ὁποία ἐμπεριέχει τὰ ὄντα, δὲν εὐρίσκεται ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ, ἀλλὰ καὶ πρὸ καὶ ὑπεράνω αὐτῶν. Θεωρεῖται μόνον διὰ πίστεως καὶ δὲν ὑπολογίζεται διὰ τῶν αἰώνων οὔτε τρέχει μετὰ τοῦ χρόνου, ἀλλὰ ἰσταμένη ἐφ' ἐαυτῆς δὲν συνδιαρεῖται οὔτε μετὰ τοῦ παρελθόντος οὔτε μετὰ τοῦ μέλλοντος: *«ἡ δὲ ἀπροσδεῆς καὶ ἀϊδιος καὶ τῶν ὄντων ἐμπεριεκτικὴ φύσις οὐτ' ἐν τόπῳ ἐστὶν οὔτε ἐν χρόνῳ, ἀλλὰ πρὸ τούτων καὶ ὑπὲρ ταῦτα κατὰ τὸν ἀφραστον λόγον αὐτῆ ἐφ' ἐαυτῆς διὰ μόνης τῆς πίστεως θεωρεῖται, οὔτε αἰῶσι παραμετρομένη οὔτε χρόνοις συμπαρατρέχουσα, ἀλλ' ἐφ' ἐαυτῆς ἐστῶσα καὶ ἐν ἐαυτῇ καθιδρυμένη, οὔτε τῷ παρωχηκότῳ οὔτε τῷ μέλλοντι συνδιαιρουμένη»*⁵. Δὲν ὑπάρχει τι παραλλήλως πρὸς Αὐτὴν ἐκτὸς Αὐτῆς, τὸ ὁποῖον, ἐνῶ συμβαδίζει μετ' Αὐτῆς, ἄλλο μὲν μέρος παρέρχεται, ἄλλο δὲ πρόκειται νὰ παρέλθῃ. Τὰ πάθη ταῦτα εἶναι χαρακτηριστικὰ τῆς κτίσεως, ἐφ' ὅσον ἡ ζωὴ διαρεῖται διὰ τοῦ χρόνου εἰς μέλλον καὶ παρελθὸν (*«ἐλπίδα καὶ μνήμην»*⁶). Εἰς τὴν Ἄκτιστον Φύσιν ὅμως, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ πάντα εἶναι πάντοτε παρόντα, τὸ παρελθὸν καὶ τὸ προσδοκώμενον καθορῶνται συγκρατούμενα ὑπὸ τῆς Περιεκτικῆς Δυνάμεως.

Ὁ ἅγιος πατὴρ τονίζει ὅτι οὐδὲν μετρώμενον διὰ χρόνου ὑπάρχει εἰς τὴν Θεῖαν ζωὴν. Αὕτη δὲν ὑπόκειται εἰς τὸν χρόνον, ἀλλὰ ὁ χρόνος ἀπορρέει ἐξ Αὐτῆς: *«οὐ γὰρ ἐκεῖνη ἐν χρόνῳ, ἀλλ' ἐξ ἐκείνης ὁ χρόνος»*⁷. Ἡ Ἄκτιστος Φύσις, ἐπειδὴ οὐδὲν διάστημα συμπαροδεύει μετ' Αὐτῆς, οὐδὲν τὸ περιέχον Αὐτὴν καὶ τὸ διαμετροῦν ἔχει. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω τοῦ χρόνου προκύπτει σαφῶς ἡ θέσις τοῦ Γρηγορίου περὶ τῆς ἐκτὸς καὶ ὑπεράνω τοῦ χρόνου ὑπάρξεως τῆς Θεῖας Φύσεως.

Ὁ Εὐνόμιος δὲν ἠδύνατο νὰ κατανοήσῃ τὴν σχέσιν πατρότητος καὶ ἀγεννησίας. Εἰδικώτερον ἡ ἀκριβὴς ἔκφρασις τοῦ αἰρεσιάρχου εἶχεν ὡς ἐξῆς: *«εἰ διὰ τὸ γεγεννηκέναι... πατὴρ ἐστὶν ὁ Θεός, ὁ δὲ πατὴρ τὸ ἀγέννητον σημαίνει, πρὶν γεννησῆαι οὐκ ἦν ἀγέννητος»*⁸. Τοιοῦτοτρόπως ἔθετε χρονικὴν ἀκολουθίαν εἰς τὰς Θεῖας ιδιότητας. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος τονίζει ὅτι πᾶσαι αἱ ιδιότητες τοῦ Θεοῦ σχετίζονται μεταξύ των ἀρμονικῶς. Ὅτιδήποτε δὲ μεγαλοπρεπὲς καὶ εὐσεβὲς

5. *Ἐ.ἀ.*, σελ. 136, 14-20, *ΒΕΠΕΣ*, τ. 67, σελ. 92, 20-25.

6. *Ἐ.ἀ.*, σελ. 136,23 *ΒΕΠΕΣ*, τ. 67, σελ. 92, 27-28.

7. *Ἐ.ἀ.*, σελ. 135, 1-2, *ΒΕΠΕΣ*, τ. 67, σελ. 91,26.

8. Πρβλ. *ἔ.ἀ.*, σελ. 195, 7-10, *ΒΕΠΕΣ*, τ. 67, σελ. 127, 16-19.

ὄνομα εὐρεθῆ περὶ τοῦ Θεοῦ, συναρτᾶται πρὸς τὴν αἰδιότητα Αὐτοῦ. Ὡσαύτως τονίζει ὅτι τὰ ὀνόματα περὶ Θεοῦ δὲν νοοῦνται ἕκαστον ἐξ αὐτῶν κεχωρισμένον τοῦ ἄλλου διὰ τινος χρονικοῦ διαστήματος, ὡς τὸ ἐν νὰ προηγήται, τὸ δὲ ἄλλο νὰ ἀκολουθῆ. Καθ' ὃν τρόπον δὲ εἶναι ἀσεβὲς τὸ νὰ ἀποδοθῆ εἰς τὸν Θεὸν τὸ «*ποτὲ μὴ εἶναι τὸν Θεὸν ἀγαθὸν ἢ δυνατὸν ἢ ἀφθαρτον ἢ ἀθάνατον*»⁹, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀποτελεῖ ἀσεβειαν τὸ νὰ μὴ ἀποδίδεται ἡ πατρότης εἰς τὸν Θεὸν Πατέρα αἰδίως, ἀλλὰ νὰ λέγεται ὅτι ἀπεκτήθη αὕτη ἀργότερον: «*ὁ γὰρ ἀληθῶς πατὴρ ἀεὶ πατὴρ*»¹⁰. Ἐὰν ὁ Πατὴρ δὲν ὁμολογῆται «*ἀεὶ*» ὡς Πατὴρ, ἀλλὰ ἔννοιά τις προεπινοουμένη ἀποκόψη τὴν πρὸς τὰ «*ἄνω*» ἔννοιαν τοῦ Πατρὸς καὶ συνεπῶς θέσῃ χρονικὸν ὄριον, τότε «*οὐκέτι τὸ ἀληθῶς πατὴρ εἶναι κυρίως ὁμολογηθήσεται*»¹¹, ἐφ' ὅσον ἡ ἔννοια αὕτη, ἡ ὁποία προεπινοεῖται τοῦ Υἱοῦ, παραγράφει τὸ αἰδιον καὶ διηνεκὲς τῆς πατρότητος. Δὲν εἶναι δυνατὸν ὅμως ὁ Θεὸς Πατὴρ νὰ ἦτο πρῶτον ἀγέννητος καὶ κατόπιν νὰ ὠνομάσθῃ Πατὴρ, διότι «*ὁ... θεὸς ὁ νῦν ἐστι, καὶ ἀεὶ ἐστιν, οὔτε χεῖρων οὔτε βελτίων ἐκ προσθήκης γινόμενος οὔτε τι ἄλλο ἐξ ἄλλου μεταλαμβάνων καὶ ἀλλοιούμενος, ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἐστιν ἑαυτῷ ἀεὶ*»¹². Οὕτω τονίζεται ὄχι μόνον ἡ αἰδιότης, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀναλλοίωτον τοῦ Θεοῦ Πατρὸς, ἡ ἐκτὸς χρόνου ὑπαρξίς Αὐτοῦ.

Ἐφ' ὅσον, συνεχίζει ὁ ἅγιος, «*ἐν τῷ μονογενεῖ τὰ τοῦ πατρὸς πάντα*»¹³ ἡ δὲ πατρότης δὲν χωρίζεται τῆς ἀγεννησίας, οὐδὲν δύναται νὰ νοηθῆ κατὰ τι διάστημα χρονικὸν μεταξὺ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Πᾶσαι αἱ ιδιότητες τοῦ Θεοῦ συνάπτονται μεταξὺ των, ἐὰν δὲ ἐξαφανισθῆ ἡ μία, ἐξαφανίζονται καὶ αἱ λοιπαὶ μετ' αὐτῆς. Ἐπομένως οὐδὲν ὑφίσταται προγενέστερον ἢ νεώτερον εἰς Αὐτόν. Ἐὰν ὁ Θεὸς δὲν εἶναι πάντοτε ὁ Αὐτὸς κατὰ τὰς ιδιότητας Αὐτοῦ, ἀλλὰ ὑπάρχῃ πρόοδος εἰς ταύτας (καθ' ὅσον δὲν ὑφίσταται σύνθεσις ἐν Αὐτῷ), καὶ ἐνῶ προηγουμένως Οὗτος, κατὰ τὸν Εὐνόμιον, ἦτο ἀγέννητος, μετὰ ταῦτα ἐγένετο Πατὴρ, τότε γίνεται πρεσβύτερος καὶ μεταγενέστερος Ἐαυτοῦ, πρῶτος μὲν ὡς πρὸς τὸ ἀγέννητον, δεύτερος δὲ ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν «*Πατὴρ*». Ἄλλ' ὅμως ὁ ἅγιος τονίζει ὅτι, ἐφ' ὅσον κατὰ τὸν Ψαλμωδὸν ὁ Θεὸς «*ὁ αὐτὸς ἐστι*»¹⁴, ἡ ἀγεννησία τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καὶ ἡ

9. Ἐ.ά., σελ. 196, 15-16, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 128,4.

10. Ἐ.ά., σελ. 196,18, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 128, 6-7.

11. Ἐ.ά., σελ. 196, 21-22, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 128, 9-10.

12. Πρβλ. ἔ.ά., σελ. 196,27 - σελ. 197,1, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 128, 14-17.

13. Ἐ.ά., σελ. 197,18, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 128,31, Πρβλ. Ἰω. 16,15.

14. Ἐ.ά., σελ. 198,17, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 129,11, Πρβλ. Ψαλμ. 101,28.

πατρότης συνάπτονται μεταξύ των και κατὰ συνέπειαν ὁ Θεὸς εἶναι ἕξ αἰδίου Πατὴρ και Πατὴρ αἰδίου και ταυτοχρόνως δέχεται πάντα τὰ εὐσεβῆ περὶ Αὐτοῦ ὀνόματα. Τοῦτο συμβαίνει, ἐπειδὴ ἀδρανεὶ πᾶσα χρονικὴ ἀκολουθία και τάξις εἰς τὴν Προαιώνιον Φύσιν: *«τῆς χρονικῆς ταύτης καθὼς ἔφαμεν ἀκολουθίας και τάξεως ἐπὶ τῆς προαιωνίου φύσεως ἀργούσης»*¹⁵. Τὸ αἰδίου δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ εἶναι συνέπεια τοῦ ἀναλλοιώτου και τῆς ἐκτὸς χρόνου ὑπάρξεως Αὐτοῦ.

Ὁ Εὐνόμιος εἶχεν ἀποδώσει τὸ *«ἀνώτατόν τε και κυριώτατον»*¹⁶ εἰς τὴν (κατ' αὐτὸν) οὐσίαν τοῦ Πατρὸς μόνον. Ὁ Γρηγόριος τονίζει ὅτι δὲν δύναται νὰ θεωρήσῃ οὗτος τὸ πλεόν εἰς τὴν ἄνω οὐσίαν, διότι ἡ Θεία και Ἐναλλοιώτος Φύσις εἶναι ἀνεπίδεκτος τοῦ χείρονος και κατὰ συνέπειαν μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ εἰς ἄπειρον βαθμόν. Εἰς τὸ ἄπειρον ὅμως δὲν ὑπάρχει πέρασ. Ἄλλ' εἰς ὅ,τι δὲν ὑπάρχει πέρασ δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ πλεονασμός, ἐκτὸς ἐὰν ὁ Εὐνόμιος ἀπονέμῃ τὸ πλεόν εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς θεωρῶν χρονικὴν τινα ὑπεροχὴν κατὰ τὰ πρεσβεῖα τῆς ἀρχαιότητος και διὰ τοῦτο ὀνομάζει ταύτην ὡς *«μόνην ἀνωτάτω»*. Δὲν δύναται ὅμως νὰ μετρηθῇ διὰ τοῦ τρόπου τούτου τὸ πλεόν τῆς ζωῆς τοῦ Πατρὸς, ἐφ' ὅσον οὐδὲν χρονικὸν διάστημα προεπινοεῖται τῆς ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ: *«μηδενὸς διαστήματος χρονικοῦ προεπινοουμένου τῆς τοῦ μονογενοῦς ὑποστάσεως»*¹⁷. Συνεπῶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαχωρισθῇ ἡ προαιώνιος (*«πρόχρονος»*) και ἀκατάληπτος οὐσία διὰ τῆς χρονικῆς διαφορᾶς *«πρὸς τὸ ἄνω και κάτω»*, ἐφ' ὅσον οὐδεμία διαφορὰ κατὰ τὰ πρεσβεῖα τοῦ χρόνου ὑπάρχει, καθ' ὅσον πᾶν διάστημα μετρητικὸν εὐρίσκεται κάτω τῆς Θείας Φύσεως: *«μηδεμιᾶς δὲ οὔσης τῆς κατὰ τὰ πρεσβεῖα τοῦ χρόνου διαφορᾶς (πῶς γὰρ ἂν τις ἐπὶ τῆς προαιωνίου φύσεως τὸ τοιοῦτον ἐπινοήσῃ, παντὸς διαστήματος μετρητικοῦ κάτω τῆς θείας φύσεως εὐρισκομένου) τίς καταλείπεται λόγος τοῖς ἐπιχειροῦσι τὴν πρόχρονόν τε και ἀκατάληπτον οὐσίαν τῇ πρὸς τὸ ἄνω και κάτω διαφορᾷ διασχίζειν;»*¹⁸.

Βασικὴ τυγχάνει ἡ διδασκαλία τοῦ ἁγίου περὶ τῆς παντελοῦς ἀπουσίας χρονικοῦ διαστήματος εἰς τὰς ἐνδοτριαδικὰς σχέσεις. Ἡ ἀρχικὴ θέσις αὐτοῦ εἶναι ὅτι ἡ ἔννοια *«πρεσβύτερον»* ἀναφέρεται μόνον εἰς τὰ κτιστά. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Προαιώνιον Φύσιν, Αὐτῆ

15. Ἐ.ά., σελ. 198, 23-25, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 129, 16-18.

16. Ἐ.ά., σελ. 76, 6-7, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 58,7.

17. Ἐ.ά., σελ. 78, 2-3, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 59, 10-11.

18. Ἐ.ά., σελ. 79, 2-8, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 59, 33-38.

ὑπερβαίνει πᾶσαν ἔννοιαν χρόνου. Ἐὰν θεωρηθῇ ὁ Πατὴρ ὡς πρεσβύτερος τῆς ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ, θὰ ἀποδοθῇ ὄχι μόνον χρονικὴ ἀρχὴ ὑπάρξεως εἰς τὸν Υἱόν, ἀλλὰ σημεῖον τοιαύτης χρονικῆς ἀρχῆς καὶ εἰς τὸν Πατέρα, διότι, ἐὰν ὑπάρχη σημεῖον γνωριστικὸν τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ, εἶναι φανερόν ὅτι θὰ ὀρίση τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως καὶ τοῦ Πατρὸς: «*εἰ γὰρ τι σημεῖον ὑπέρεκειται γνωριστικὸν τῆς τοῦ υἱοῦ γεννήσεως, ἐκεῖνο δηλονότι καὶ τῷ πατρὶ τὴν ἀρχὴν ὀρίσει τῆς ὑποστάσεως*»¹⁹. Συνεπῶς ἡ ἀποδοχὴ τοῦ ἀχρόνου τοῦ Υἱοῦ ὀδηγεῖ ἀφεύκτως εἰς τὴν ἀποδοχὴν τοῦ ἀχρόνου καὶ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς.

Ἐὰν ὑπάρξη πλεονασμὸς εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Πατρὸς ἔναντι τῆς ζωῆς τοῦ Υἱοῦ, θὰ ὑπάρξη κατὰ τι ὠρισμένον διάστημα. Κατ' ἀνάγκην δὲ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα δὲν πλεονάζει εἰς τὸ τέλος, διότι ἀκόμη καὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας ὁμολογοῦν ὅτι καὶ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι ἀθάνατοι, δηλαδὴ οὐδεὶς ἀρνεῖται τὸ ἀτελεύτητον τοῦ Υἱοῦ. Συνεπῶς ἡ χρονικὴ διαφορὰ εὐρίσκεται εἰς τὸ «*ἄνω*» μὴ ἐξισουμένης τῆς ζωῆς τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὴν τοῦ Πατρὸς, ὑπερεκτεινομένης ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν τῆς ἐννοίας τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ διαστήματος τῆς ζωῆς. Ἐπειδὴ ὅμως πᾶν διάστημα ὀρίζεται ἀπὸ δύο πέρατα, τὸ διάστημα τοῦτο ἔχει, κατὰ τοὺς αἰρετικούς πάντοτε, ὡς ἀρχὴν τὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ. Ἀλλὰ τότε καὶ τὸ ἕτερον ἄκρον τοῦ χρονικοῦ διαστήματος θὰ καταλήξῃ εἰς ἄλλο πέρασ διὰ τοῦ ὁποίου ὀλοκληρῶνεται τὸ διάστημα. Τοιοῦτον ὅμως πέρασ δὲν δύναται νὰ εὐρεθῇ, ἐκτὸς ἐὰν τεθῇ ἀρχὴ εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀγεννήτου. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἀρθῇ ἡ ἀγεννησία τοῦ Πατρὸς καὶ οὕτως οἱ Εὐνομιανοὶ θὰ εὐρεθοῦν ὡς ὀδηγούμενοι εἰς ἄτοπον, ἐὰν ἀποδεχθοῦν ὡς μεταγενέστερον τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν κατὰ τι χρονικὸν διάστημα, διότι, ἐνῷ ὠμολόγουν τὴν ἀγεννησίαν τοῦ Πατρὸς, θὰ ἀναγκασθοῦν νὰ ἀποδεχθοῦν τὸν Θεὸν Πατέρα ὄχι ὡς αἰδιον, ἀλλὰ ὡς ἔχοντα ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως ἀπὸ τινος σημείου τοῦ ὑπ' αὐτῶν ἐπινοηθέντος χρονικοῦ διαστήματος. Ἐφ' ὅσον ὅμως ἐπιβάλλεται νὰ ὁμολογῆται τὸ ἄναρχον τοῦ πρώτου προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἡ ἀποδοχὴ τοῦ ἀνάρχου τοῦ Θεοῦ Πατρὸς συνεπάγεται τὴν μὴ ἀποδοχὴν σημείου ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἄρχεται τοῦ εἶναι ὁ Υἱός. Ὁ Πατὴρ προεπινοεῖται τοῦ Υἱοῦ μόνον κατὰ τὸν τῆς αἰτίας λόγον καὶ δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται ἡ ζωὴ τοῦ Πατρὸς κεχωρισμένη τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ, διὰ νὰ μὴ τεθῇ χρονικὸν διάστημα εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Πατρὸς πρὸ τοῦ Υἱοῦ, ἔνεκα τοῦ ὁποίου θὰ συναχθῇ ὡς συμπέρασμα τὸ νὰ ἔχη καὶ ὁ Πατὴρ σημεῖον ἀρχῆς. Προκειμένου περὶ τοῦ Υἱοῦ, ὁμολογοῦντες τὸ «*ἐξ αὐτοῦ*»²⁰ (τοῦ Πατρὸς)

19. Ἐ.ἀ., σελ. 128, 27-29, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 88, 5-7.

20. Ἐ.ἀ., σελ. 132, 25-26, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 90,15.

πρέπει να μη ἀρνούμεθα και τὸ «σὺν αὐτῷ»²¹. Ἀκούοντες ἐκ τῆς Σοφίας Σολομώντος περὶ ἀπαυγάσματος αἰδίου φωτὸς²² νοοῦμεν τὸ ἀπαύγασμα συνεπιθεωρούμενον μετὰ τῆς αἰδιότητος τοῦ πρωτοτύπου φωτὸς: «καὶ τὸ αἴτιον τοῦ ἀπαυγάσματος ἐννοοῦντες καὶ τὸ πρεσβύτερον οὐ δεχόμενοι»²³. Διὰ τούτου διασώζεται ἡ Ὁρθόδοξος διδασκαλία, ἐφ' ὅσον οὔτε ἡ ζωὴ τοῦ Υἱοῦ ὑπολείπεται «ἐπὶ τὸ ἄνω» οὔτε κολοβώνεται ἡ αἰδιότης τοῦ Πατρὸς διὰ τῆς ἀποδόσεως ὠρισμένης ἀρχῆς εἰς τὸν Υἱόν²⁴.

Ὁ Γρηγόριος ἀπαντᾷ εἰς ἐνδεχόμενον ἰσχυρισμόν, κατὰ τὸν ὁποῖον εἶναι δυσχερὲς νὰ ἀποδοθῇ τὸ αἶδιον εἰς τὸν Υἱόν, διότι ἢ θὰ πρέπη νὰ θεωρηθῇ Οὗτος ὡς ἀγέννητος, ὅπερ ἄτοπον, ἢ θὰ πρέπη τοῦτο (τὸ αἶδιον) νὰ μὴ γίνῃ δεκτόν. Ἐν τούτοις τὸ «ποτέ μὴ ἔσθαι»²⁵ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῇ ἐξ ἴσου καὶ ὁμοίως προκειμένου περὶ τῆς Προαιωνίου Φύσεως οὔτε περὶ τοῦ Πατρὸς οὔτε περὶ τοῦ Υἱοῦ οὔτε περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Διότι, ὅπου δὲν ὑπάρχει χρόνος, ἐκεῖ ἐξαφανίζεται καὶ τὸ «ποτέ»: «ἐνθα γὰρ χρόνος οὐκ ἔστι, καὶ τὸ ποτέ συνανήρηται»²⁶. Ἡ κατάληξις τοῦ ἁγίου ἐν προκειμένῳ εἶναι ὅτι, ἐφ' ὅσον ὁ Υἱὸς γνωρίζεται πάντοτε ἐν τῷ εἶναι συνεπινοούμενος μετὰ τοῦ Πατρὸς, δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὴ ἀποδίδεται τὸ αἶδιον εἰς τὸν Μονογενῆ, ὁ Ὅποιος οὔτε ἀρχὴν ἡμερῶν (χρόνου) οὔτε τέλος ζωῆς ἔχει: «εἰ δὲ αἰεὶ ἐν τῷ εἶναι καταλαμβάνεται ὁ υἱὸς τῆ περὶ τοῦ πατρὸς ἐννοία συναναφαινόμενος, τίς ὁ φόβος προσμαρτυρεῖν τῷ μονογενεῖ τὸ αἶδιον, τῷ μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε ζωῆς ἔχοντι τέλος;»²⁷. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ ἅγιος Γρηγόριος ἀποδεικνύει τὸ αἶδιον τοῦ Υἱοῦ ὡς συνέπειαν τῆς μὴ ὑπάρξεως χρονικῆς διαφορᾶς (διαστήματος) εἰς τὰς Ὑποστάσεις τῆς Προαιωνίου Φύσεως μόνης διαφορᾶς ὑπαρχούσης κατὰ τὸν τῆς αἰτίας λόγον.

Βασικὸν πρόβλημα διὰ τὸν Εὐνόμιον ἦτο τὸ πῶς «ὁ ὦν» (ὁ Υἱὸς) γεννᾶται. Κατὰ τὸν Γρηγόριον αἴτιον τούτου ἦτο τὸ ὅτι ὁ αἰρεσιάρχης δὲν διέκρινε μεταξὺ ἀνθρωπίνων ὀνομάτων καὶ θείων διανοημάτων. Ἡ γέννησις τοῦ ἀνθρώπου νοεῖται κατὰ διάφορον τρόπον τῆς Θείας

21. Ἐ.ά., σελ. 132,27, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 90,16.

22. Πρβλ. Ἐ.ά., σελ. 132,28 - σελ. 133,1, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 90, 17-18. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 7,26.

23. Ἐ.ά., σελ. 133, 3-4, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 90, 19-21.

24. Πρβλ. Ἐ.ά., σελ. 133, 4-7, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 90, 21-23.

25. Ἐ.ά., σελ. 223,23, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 144,12.

26. Ἐ.ά., σελ. 223, 26-27, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 144, 14-15.

27. Ἐ.ά., σελ. 223,27 - σελ. 224,1, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 144, 15-18.

Γεννήσεως. Εἰς τὴν πρώτην ὑπεισέρχεται ἡ ἔννοια τῶν χρονικῶν τμημάτων (πρὸ αὐτοῦ, κατ' αὐτὸν καὶ τὸ μετὰ τοῦτο). Εἰς τὴν Προαιώνιον Γέννησιν ὁμως δὲν ὑπεισέρχονται τὰ χρονικὰ ταῦτα νοήματα, ἐπειδὴ οὐδεμίαν ἔχουν συγγένειαν πρὸς ἐκείνην τὴν Φύσιν. Διότι ὁ λογιζόμενος τὴν Θεῖαν ζωὴν, ἀφοῦ ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸ «*ποτέ καὶ τὸ ὕστερον καὶ τὸ πρότερον, καὶ ὅσα τὴν χρονικὴν ταύτην παρατάσιν ἀποσημαίνει*»²⁸, σκέπτεται τὰ ὑψηλὰ πράγματα μὲ τρόπον ὑψηλὸν καὶ δὲν θεωρεῖ ὅτι εἶναι δούλη καὶ ἡ ἀνεξάρτητος φύσις εἰς ὅσα βλέπει περὶ τὴν ἀνθρωπίνην γέννησιν. Ἐπὶ τῆς θείας γεννήσεως δὲν ὑπάρχει συνεισφορὰ τοῦ χρόνου πρὸς τελειοποίησιν τοῦ γεννηθέντος, οὐδὲ γίνεται δεκτὴ χρονικὴ διάρκεια. Διότι, ἐὰν ἀφαιρεθῇ διὰ τοῦ λόγου ὁ χρόνος ἐκ τοῦ προγενεστέρου καὶ τοῦ νεωτέρου καὶ πάντων τῶν συναφῶν νοημάτων, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται εἰς τὰ χρονικὰ διαστήματα, θὰ ἀφαιρεθοῦν πάντα τὰ τοιαῦτα σημεῖα καὶ θὰ ἀποσπαθοῦν ὁμοῦ μετὰ τοῦ χρόνου. Εἰς τὸν ἀνωτέρω συλλογισμόν τοῦ ἁγίου πατρὸς εὐρίσκεται ἡ κλειὺς διὰ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος «*ὁ ὢν πῶς γεννάται;*», δηλαδὴ εἰς τὸ ὅτι εἰς τὴν ἀνθρωπίνην γέννησιν ὑπεισέρχεται ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου καὶ τῆς χρονικῆς παρατάσεως, ἐνῶ ἐπὶ τῆς Προαιώνιου Φύσεως πᾶσα χρονικὴ ἔννοια ἀποκλείεται. Ἡ ὅλη προβληματικὴ τῆς σχέσεως ἀγεννήτου Πατρὸς - γεννητοῦ Υἱοῦ φωτίζεται διὰ τῆς ἐλλείψεως πάσης χρονικῆς ἐννοίας καὶ διαδοχῆς ἐπὶ τῆς Θείας Φύσεως.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος λέγει ὅτι, ἐπειδὴ ὁ «*πρὸ τῶν αἰώνων*» (Υἱὸς) συνυπάρχων ἀφράστως μετὰ τοῦ Πατρὸς δὲν ἐπιδέχεται τοῦ «*ποτέ*», δὲν ἔχει ἀρχὴν τοῦ εἶναι, «*οὔτε γὰρ ἐν χρόνῳ οὔτε ἐν τόπῳ τὴν ζωὴν ἔχει*»²⁹. Ὡς δὲ λέγει ἄλλαχού, «*ἐνθα... χρόνος οὐκ ἔστι, καὶ τὸ ποτέ συνανήρηται*»³⁰. Ἐφ' ὅσον δὲ ἀφαιρεθῇ καὶ τόπος καὶ χρόνος ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Μονογενοῦς, πρὸ Ἐκείνου νοεῖται μόνος ὁ Πατήρ. Ἄλλὰ βασικὴ θέσις τοῦ ἁγίου εἶναι ὅτι ὁ Υἱὸς συνάπτεται πρὸς τὸν Πατέρα. Κατὰ συνέπειαν, ἐὰν ὁ Πατήρ κάποτε δὲν ὑπῆρχεν, ἀναγκαστικῶς θὰ ἦρητο καὶ ἡ αἰδιότης τοῦ Υἱοῦ. Ἐφ' ὅσον ὁμως ὁ Πατήρ εἶναι αἰδιός, ὁ Υἱός, ὁ Ὅποῖος δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἄνευ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ σιωπηρῶς ὀνομάζεται πάντοτε ὁμοῦ μετ' Αὐτοῦ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχη ἀρχὴν ὑπάρξεως. Ἡ ὀνομασία «*Πατήρ*» συνεκφράζει καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Συνεπῶς δὲν δύναται νὰ εὔρεθῇ τι, εἰς

28. Ἐ.ά., σελ. 206, 18-19, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 134, 6-8.

29. Ἐ.ά., σελ. 207,29 - σελ. 208,1, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 134,40.

30. Πρβλ. ἔ.ά., σελ. 223, 26-27, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 144, 14-15.

τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ὑπῆρχεν ὁ Υἱός, οὔτε τόπος, ἀλλὰ οὔτε χρόνος, διότι «*πρὸ χρόνων ὁ κύριος*»³¹.

Ὁ ἐπίσκοπος Νύσσης τονίζει ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι, δὲν ἐγένετο ἀπαύγασμα τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς³². Συνεπῶς οὔτε ὡς ἀγέννητος νοεῖται, ἐφ' ὅσον τὸ ἀπαύγασμα προέρχεται ἐκ τῆς δόξης καὶ οὐχὶ ἀντιστρόφως, οὔτε ὅμως ἔχει ἀρχὴν ὑπάρξεως, διότι ἡ μαρτυρία τοῦ «*ὦν*» εἶναι δηλωτικὴ τοῦ ὑπερχρόνου τοῦ Υἱοῦ καὶ τῆς αἰδιότητος Αὐτοῦ: «*ἡ γὰρ τοῦ ὦν μαρτυρία τὸ διηγεκὲς τοῦ υἱοῦ καὶ αἰδίου καὶ τὸ πάσης χρονικῆς σημασίας ὑπερκείμενον ἐρμηνεύει*»³³. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ἀπαντᾷ εὐθαρσῶς εἰς τοὺς ἰσχυρισμοὺς τοῦ αἰρεσιάρχου, κατὰ τοὺς ὁποίους δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γεννᾶται ὁ ὦν. Ἡ ἀπάντησις δίδεται διὰ τοῦ ὅτι ὁ εἰς τὸν ἀγέννητον Πατέρα ὦν ἐγεννήθη ἐξ Αὐτοῦ, ἔχων τὴν αἰτίαν τοῦ εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς, χωρὶς νὰ δύναται νὰ ὀρισθῆ ἡ ἀρχὴ τοῦ εἶναι. Διότι, ἐφ' ὅσον οὐδὲν χρονικὸν διάστημα ὑφίσταται μεταξύ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ὡς ἤδη ἀνωτέρω ἐτονίσθη, δὲν ὑπάρχει σημεῖον ἀρχῆς ἐκ τοῦ ὁποῖου χωρισθεὶς ὁ Μονογενὴς τῆς τοῦ Πατρὸς ζωῆς ἀναφαίνεται ἐκ τινος ἰδιαζούσης ἀρχῆς. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν μόνον ὁ Πατὴρ προθεωρεῖται τῆς ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ ἀδιαστάτως, ὁ δὲ Πατὴρ εἶναι ἀναρχος καὶ ἀγέννητος - ὡς καὶ αὐτοὶ οἱ αἰρετικοὶ δέχονται - δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λαμβάνῃ ἀρχὴν ὁ ἐν τῷ ἀνάρχῳ ἐνθεωρούμενος. Ὁ Υἱὸς οὔτε ἀρχὴν ὑπάρξεως ἔχει οὔτε ἀγέννητος εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἐγεννήθη καὶ ὑπῆρχεν ἔχων τὴν γέννησιν ἐκ τοῦ Πατρὸς κατὰ τὸν τῆς αἰτίας λόγον μὴ ἐπιδεχόμενος δὲ τοῦ «*ποτὲ μὴ εἶναι*» ἔνεκα τοῦ αἰδίου τῆς ζωῆς. Τὸ αἶδιον τοῦ Υἱοῦ θεμελιώνεται ἐπὶ τοῦ ὑπερχρόνου καὶ τῆς αἰδιότητος τοῦ Θεοῦ Πατρὸς, ὁ Ὅποῖος προθεωρεῖται τοῦ Υἱοῦ ἀδιαστάτως.

Ὁ Γρηγόριος Νύσσης ἀναφέρεται ἐν συντομίᾳ καὶ εἰς τὸ ἄχρονον καὶ τὴν αἰδιότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πάντοτε ἐν συναρτήσει πρὸς τὸν Υἱόν, ἐκ τοῦ ὁποῖου διαφέρει μόνον κατὰ τὸν τῆς αἰτίας λόγον. Δὲν ἀποκόπτεται ἐκ τοῦ Πατρὸς ἢ τοῦ Μονογενοῦς διὰ τινος διαστήματος, ἐφ' ὅσον «*διάστημα... ἐπὶ τῆς προαιωνίου φύσεως οὐκ ἔστιν*»³⁴. Εἰς τὴν Προαιώνιον Φύσιν συμπεριλαμβάνεται καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ Ἄκτιστον, τὸ «*οὐχ ὑστερίζον κατὰ τὴν ὑπαρξιν μετὰ τὸν υἱόν*»³⁵.

Ἡ κατάληξις τοῦ ἁγίου πατρὸς εἰς τὸν Α' κατ' Εὐνομίου λόγον

31. Ἐ.ά., σελ. 208, 15-16, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 135,12.

32. Πρβλ. Ἐ.ά., σελ. 209, 18-19, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 135,37. Πρβλ. Ἐβρ. 1,3.

33. Ἐ.ά., σελ. 209, 24-26, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 136, 2-4.

34. Πρβλ. Ἐ.ά., σελ. 138,16, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 93,29.

35. Ἐ.ά., σελ. 138, 10-11, ΒΕΠΕΣ, τ. 67, σελ. 93,24.

εἶναι ὅτι ἐπὶ τῆς προαιωνίου Θείας Φύσεως χρονικὰ διαστήματα δὲν ὑπάρχουν καὶ αἱ τρεῖς Ὑποστάσεις τῆς Ἀγίας Τριάδος δὲν εὐρίσκονται ἐν ἀσυμφωνίᾳ μεταξύ των, εἰ μὴ μόνον κατὰ τὸν τῆς αἰτίας λόγον: «αἱ δὲ χρονικαὶ παρατάσεις ἐπὶ τῆς προαιωνίου ζωῆς χώραν οὐκ ἔχουσιν. ὥστε τοῦ λόγου τῆς αἰτίας ὑπεξηρημένου ἐν μηδενὶ τὴν ἁγίαν τριάδα πρὸς ἑαυτὴν ἀσυμφώνως ἔχειν.»³⁶.

Σεβασμιώτατε,
Αἰδεσιμώτατοι,
Κυρίαὶ καὶ Κύριοι Σύνεδροι,

Κατακλείοντες τὴν παροῦσαν ἀνακοίνωσιν συνοψίζομεν τὰς βασικὰς θέσεις τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης εἰς τὰ κάτωθι:

1. Ἡ Θεία Φύσις δὲν εἶναι μόνον αἰδιος (ἀναρχος καὶ ἀτελεύτητος), ἀλλὰ ὑπάρχει ὑπεράνω καὶ ἐκτὸς πάσης χρονικῆς ἐννοίας.

2. Τὸ αἰδιον τοῦ Θεοῦ εἶναι συνέπεια τῆς ὑπεράνω καὶ ἐκτὸς χρόνου ὑπάρξεως Αὐτοῦ.

3. Τὸ ἄχρονον τοῦ Θεοῦ Πατρὸς ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀποδοχὴν τοῦ ἀχρόνου καὶ τοῦ Υἱοῦ.

4. Ἡ αἰδιότης τοῦ Θεοῦ Πατρὸς ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς αἰδιότητος τοῦ Υἱοῦ: «ἐξ αἰδίου πάντως αἰδιος»³⁷.

5. Τὸ ὑπέρχρονον τῆς Θείας Φύσεως ἐρμηνεύει τὴν Προαιώνιον Γέννησιν τοῦ Υἱοῦ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεισέρχεται ἡ κατηγορία τοῦ χρόνου. Ἡ θέσις αὕτη τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης ὑπῆρξεν ἀνυπολογίστου σημασίας διὰ τὴν καταπολέμησιν τοῦ Ἀρειανισμοῦ καὶ ἐπέφερε καίριον πλήγμα εἰς τὴν ἀκραίαν μερίδα αὐτοῦ, τὴν τῶν Ἀνομοίων.

36. *Ε.ά.*, σελ. 225, 2-5, *ΒΕΠΕΣ*, τ. 67, σελ. 144, 40-42.

37. *Ε.ά.*, σελ. 224, 4-5, *ΒΕΠΕΣ*, τ. 67, σελ. 144,21.